

Turvapaikanhakijoiden tuki ry
Stödföreningen för asylsökande rf
Support for Asylum Seekers

Asia: Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta laiksi väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyn maahantulon torjumiseksi
Viite: Diaarinumero VN/5349/2024

Tutu ry kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen luonnoksesta. Haluamme huomauttaa, että lausuntoajaksi annettu 10 päivää on aivan liian lyhyt. Myös oikeuskansleri on antanut lausuntoaikoihin ratkaisunsa, jossa todetaan lausuntoaikojen ulkomaalaislakia koskevissa lakiesityksissä olevan hyvän lainvalmistelutavan vastainen. Jotta hallitus voisi kuulla lainsäädäntötyössään aidosti asiantuntijoiden ja järjestöjen kannat, tulisi myös sisäministeriön noudattaa hyvää eduskunnan ohjeistamaa hyvää lainvalmistelutapaa. Kiire ei saa vaikuttaa lainsäädännön valmistelun läpinäkyvyyteen tai lausuntojen antamisen mahdollisuuteen etenkin, kun lausunnoilla oleva lakiesitys on täysin poikkeuksellinen ollen myös lakiesityksensä itsensä mukaan ristiriidassa sekä perustuslain että Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kanssa.

Haluamme myös kiinnittää huomiota siihen, että tällä hetkellä Sisäministeriön hallinnonalalla tehdään lukuisia yhtä ihmisryhmää koskettavia oikeusheikennyksiä samanaikaisesti. Paitsi lyhyet lausuntoajat, myös lakimuutosten tarpeen perustelu jää monilta osin epäselväksi, sillä lakiesityksissä vaikuttavuusarviot ovat yhteisvaikutusten; ihmis- ja perusoikeuksien toteutumisen; yhdenvertaisuuden; lapsivaikutusten sekä yleisten yhteiskunnallisten vaikutusten näkökulmasta olleet erittäin suppeita, puutteellisesti toteutettuja tai puuttuneet kokonaan.

Nyt lausunnolla olevassa lakiluonnoksessa tehtäisiin muutoksia, jotka estäisivät turvapaikkahakemuksen jättämisen tietyissä tilanteissa. Tämä olisi eksistentiaalinen uhka perus- ja ihmisoikeudeksi katsottavalle oikeudelle hakea turvapaikkaa Suomessa. Haluamme kiinnittää huomiota siihen, että vaikka lakiesityksessä julkilausutaan sen mahdolliset ristiidat sekä perustuslain että Suomea sitovien kansainvälisten velvoitteiden kanssa, ei lakiesityksessä kuvata eksplisiittisesti mitä ja kuinka laajaa kansallista turvallisuusuhkaa kyseisellä lailla ratkaistaan. Lakiesitys sisältää useita maalailevia, ideologisia tai täysin teoreettisia määrityksiä uhan sisällölle ja laajuudelle. Näin merkittävää lakimuutosta ei voida tehdä pelkkien arvailujen ja epäilysten perusteella. Vaikka kyseessä olisi tiedustelutietoon perustuva arvio, tulisi sen perusteella pystyä sanomaan edes jotain konkreettista arvioidun uhan laadusta ja laajuudesta, jotta lakiesitykseen voitaisiin tuottaa informaation perustuvia lausuntoja tai eduskunta voisi siitä informoituna päättää.

Lakiesityksen tarpeen perustelu on näkemyksemme mukaan erittäin ohutta. Mikä on riittävä kansallinen uhka, että poikkeuslain toimia voitaisiin toteuttaa? Muutamat kymmenet, sadat tai edes tuhannet ihmiset rajalla eivät voi sitä olla. Lakia perustellaan nyt syksyn aikana

Suomeen tulleilla 1300 turvapaikanhakijalla. Esityksessä puhutaan “taustapotentiaalista” ja käytetään muutenkin hyvin epämääräistä ja epätasällista kieltä kuvaamaan sekä ilmiötä että tulijoiden määrää. Olemme kahdessa vuodessa menestyksekkäästi asuttaneet 80 000 ukrainalaista, joten on täysin käsittämätöntä, että hallitus nyt ehdottaa sekä perustuslakia että kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia rikottavaksi muutamien satojen tai edes muutamien tuhansien turvaa etsivien ihmisten vuoksi. Sisäministeriön mukaan rajan yli tulleet henkilöt ovat kolmansista maista esimerkiksi Syyriasta, Somaliasta, Jemenistä ja Irakista, eli juuri niistä maista, joista tuleville henkilöille on usein Suomessa myönnetty kansainvälistä suojelua.

Lakiesityksessä myös viitataan useita kertoja siihen, että ihmiset saapuvat Suomeen ilman viisumia tai matkustusasiakirjoja. Tässä ei ole mitään poikkeuksellista, eikä se tee ihmisistä suurempaa uhkaa. Suurella osalla sotaa ja vainoa pakenevia ihmisiä ei ole mahdollisuutta saada haltuunsa matkustusasiakirjoja eikä heille myönnetä esimerkiksi Suomen lähetystöissä viisumeita. Tästä huolimatta heidän oikeutensa hakea turvapaikkaa on haluttu kansainvälisellä lailla turvata.

Lakiesityksen mukaan erityisen haavoittuvassa asemassa olevien turvapaikkahakemukset otettaisiin kuitenkin käsittelyyn. Yksi keskeisimpiä ongelmia lakiesityksessä kuitenkin on, että haavoittuvan aseman tunnistaminen ulkoapäin tai lyhyessä ajassa on usein mahdotonta. Haavoittuvuus tulee EU:n vastaanottodirektiivin 21 artiklan mukaan ottaa lainsäädännössä erityisesti huomioon ja he ovat oikeutettuja erityiseen tukeen. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi alaikäiset, vammaiset, vanhukset, raskaana olevat, yksinhuoltajat, ihmiskaupan uhrin, vakavista sairauksista kärsivät henkilöt sekä kidutuksen tai muun vakavan psyykkisen, fyysisen tai seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneet (kuten naisten sukuelinten silpomisen) uhrin sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt. Monet näistä haavoittuvuuksista eivät näy päälle ja ovat nimenomaan niitä seikkoja, joiden tunnistaminen myös asiaan erikoistuneiden ammattilaisten työssä on erityisen haastavaa ja vaikeaa¹. Kohtaamme Turvapaikanhakijoiden tuen asiantuntijatyössä viikoittain henkilöitä, joiden haavoittuvuudet ovat normaalissakin turvapaikkamenettelyssä jääneet kokonaan tunnistamatta. miten tällaisten henkilöiden haavoittuvuus tunnistettaisiin nopeasti vuorovaikutustilanteessa rajalla? Vaatii aikaa, luottamuksen rakentamista sekä eri ammattiryhmien (terveydenhuollon, sosiaalityön, maahanmuuttoviraston, järjestöjen) yhteistyötä saada haavoittuvuudet esiin. Esimerkiksi seksuaalisen väkivallan, kidutuksen tai ihmiskaupan esiin tuominen rajaviranomaiselle “vuorovaikutustilanteessa” ilman asiantuntevaa laki- ja tulkkiapua on käytännössä täysin mahdotonta.

Tunnistamisen vaikeus todetaan myös lakiesityksessä. Tämä tarkoittaa, että hallitus on ottamassa tietoisesti yhden ihmisryhmän perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista koskevan riskin. Tämän riskin seurauksena on mahdollista, että myös ehdotonta palautuskieltoa voidaan loukata. Turvapaikkaprosessin tarkoitus on turvata ihmisen oikeutta elämään, kysymys on kaikkein vakavimmasta oikeudenloukkauksesta. Turvapaikanhakijoiden tuki ry:n kanta on, että tällaista riskiä ei voi ottaa.

¹ Ks. esim Pakolaisneuvonta:

www.pakolaisneuvonta.fi/haavoittuva-asema-turvapaikkaprosessissa/

Toinen keskeinen ongelma on, että ihmisillä on sekä Suomen kansallisen lainsäädännön, EU:n pakolaisdirektiivin että Suomen ratifioimien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten puitteissa oikeus siihen, että hänen turvapaikkahakemuksensa käsitellään yksilöllisesti. Päätöstä siitä, mihin kategoriaan henkilön turvapaikkahakemus kuuluu, ei voida tehdä rajalla ns. "vuorovaikutustilanteessa" tai määrälliseen dataan ja todennäköisyyksiin perustuen. Tällainen vuorovaikutustilanteessa syntyvä päätös mahdollistaa rajatyöntekijöille mielivaltaisten päätösten tekemisen sekä perustavanlaatuisten oikeuksien rikkomisen. On myös rajalla virkavastuulla tyksilön oimiv viranomaisten kannalta täysin kohtuutonta, että heidän edellytetään voivan arvioida henkilön suojelun tarvetta tai haavoittuvaa asemaa ilman, että heille annetaan siihen tosiasiallisia keinoja tai mahdollisuutta (esimerkiksi tulkki, luottamuksellinen ja salassapitovelvollisuuden mahdollistava tila sekä osaaminen haavoittuvuuksien tunnistamisessa).

Rajaa vartioiva henkilöstö onkin huolellisesti koulutettava turvapaikkamenettelyyn sekä turvapaikanhakijoiden oikeuksiin ennen kuin heille voidaan antaa mahdollisuus päättää yksittäisen hakemuksen käsittelystä. Turvapaikanhakijoiden tuki epäilee, ettei tämä ole mahdollista eikä realistista lyhyessä ajassa. Myös kansainvälistä suojelua hakeville on voitava antaa riittävästi tietoa heidän omista oikeuksistaan ja esimerkiksi pääsy oikeusavun ja tulkkipalvelujen piiriin. Rajatilanteissa tämä ei ole mahdollista.

Lakiluonnoksessa todetaan avoimesti, että haavoittuvassa asemassa olevia turvapaikanhakijoita ei pystyittäisi tunnistamaan ja että laista voi seurata Suomelle juridisia seuraamuksia, koska laki ei ole kansainvälisten sopimusten ja perustuslain mukainen. Turvapaikanhakijoiden tuen näkemys on, että lakimuutos tulee jo näistä syistä pysäyttää. Ihmisten käännettäminen rajalta ilman turvapaikkaprosessia ei ole perusteltua. Suomessa ollaan säätämässä myös rajamenettelystä ja se yksistään antaa viranomaisille monia uusia mahdollisuuksia rajoittaa ihmisten liikkumista sekä nopeuttaa turvapaikkaprosessia ja jo siihen liittyy vakavia ongelmia kansainvälistä suojelua hakevien henkilöiden haavoittuvan aseman tunnistamisessa.

On syytä huomioida, että perustuslaista poikkeavaa tilapäistä ja valtioneuvoston erillisellä päätöksellä kuukaudeksi kerrallaan sovellettavaa poikkeuslakia ehdotetaan nyt asiassa, jota koskee jo tälläkin hetkellä moni rinnakkainen lainsäädäntö. Poikkeuslainsäädäntö ei millään tapaa selkeyttäisi lainsäädäntöä tai helpottaisi viranomaisten toimintaa, vaan todennäköisesti aiheuttaisi epäselvyyksiä jo nyt monimutkaisissa asioissa. Kantamme on, että ulkomaalaislaki sisältää jo nykyisellään tarvittavan sääntelyn ulkomaalaisten ja kansainvälistä suojelua hakevien maahantulosta sekä erilaisten oleskelulupahakemusten käsittelystä tarvittavine oikeussuojakeinoineen. Laissa on jo nyt säännöksiä, jotka tulevat sovellettaviksi poikkeuksellisissa tilanteissa. Esimerkiksi rajavartiolain 16 §:ssä on säädetty valtioneuvoston poikkeusvaltuuksista rajanylityspaikkojen sulkemiseksi ja kansainvälisen suojelun hakemisen keskittämiseksi. Myös valmiuslain §3 sisältää vastaavia mahdollisuuksia ja myös perustuslain 23 § sisältää säännöksen perusoikeusrajoitusten toteuttamisesta poikkeuksellisissa oloissa. Onkin erittäin epäselvää, mihin nyt valmisteilla olevaa poikkeusmahdollisuutta tarvittaisiin ja millä lailla se suhtautuisi muihin lakeihin. Kaavailtu ratkaisu voisi helposti johtaa monenlaisiin epäselvyyksiin sekä ihmisoikeusloukkauksiin, jotka juontuisivat esimerkiksi valitusmahdollisuuksien epäämisestä.

Lausunnoilla oleva lakiehdotus on lisäksi ristiriidassa perustuslain perusoikeussäännösten

ja Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Erityisen merkittävää Turvapaikanhakijoiden tuen näkökulmasta on esityksen sivulle 87 kirjattu ”Ehdotus olisi edellä esitetyn perusteella ristiriidassa palautuskiellonkannalta, koska menettelyllä ei turvattaisi jokaiselle välineellistetylle maahantulijalle oikeutta turvapaikkahakemuksen jättämiseen valtioneuvoston päätöksessä tarkoitettulla alueella.” Tällaisen lainsäädännön soveltaminen voisi vaarantaa yksilön tasolla oikeuden elämään puhumattakaan Suomen kansainvälisestä maineesta. Kysymys onkin paljon myös siitä, millaisia arvoja Suomi haluaa Euroopassa edustaa. On hyvä arvioida myös, miten valmisteilla oleva lainsäädäntö vaikuttaa Suomen kansainväliseen maineeseen, sillä siinä kyseenalaistetaan kansainvälisiä sopimuksia ja kansainvälistä oikeusjärjestelmää. Maailmassa on konflikteja ja pakolaisia enemmän kuin koskaan, mutta Euroopan Unioni tai Suomi eivät ole tehneet mitään suorien ja turvallisten reittien järjestämiseksi pakolaisille. On täysin selvää, että ihmiset valitsevat huonoista vaihtoehdoista vähiten huonon reitin kohti turvaa. Se, onko reitin aikana mukana välineellistämistämistoimia, ei poista ihmisten kokemaa vainoa tai suojelun tarvetta. Euroopan rajoilla kuolee tuhansia turvaan pyrkiviä ihmisiä vuosittain, pelkästään Välimerellä vuonna 2023 arvioiden mukaan noin 5000 ihmistä. Se, että myös Suomi liittyy niiden maiden joukkoon, joissa oikeutta hakea turvapaikkaa rajataan kansainvälisiä sopimuksia rikkoen ja ihmishenkiä vaarantaen, on surullista oikeusvaltioperiaatteen kannalta sekä romuttaa myös kansainvälisten ihmisoikeussopimusten pohjaa.

Lopuksi on riski, että turvaa hakevat joutuvat jumiin kahden rajan väliin, mikäli he eivät pääse palaamaan Venäjälle. Tällöin voidaan joutua vastaavan kaltaisiin tilanteisiin kuin Latvian, Puolan ja Liettuan rajoilla on tapahtunut. Lääkärit ilman rajoja on julkaissut raportin, jossa käydään läpi, mitä seurauksia tällaisilla tilanteilla voi pahimmillaan olla ihmisten elämälle ja terveydelle.

Lähteitä:

Oikeuskanslerin ratkaisu:

<https://oikeuskansleri.fi/-/sisaministerion-lainvalmistelussa-liian-lyhyita-lausuntoaikoja>

Lääkärit ilman rajoja -järjestön raportti:

<https://laakaritilmanrajoja.fi/tuore-raportti-kertoo-pushbackien-ja-eu-politiikan-kuolettavista-vaikutuksista/>

Kunnioitavasti,

Meri Korniloff, toiminnanjohtaja

Sanna Valtonen, puheenjohtaja

Veera Kaleva, asiantuntija

Turvapaikanhakijoiden tuki ry